
HOOFSTUK 5

EMPIRIESE ONDERSOEK: BEVINDINGS EN GEVOLGTREKKINGS

5.1 INLEIDING

In hierdie hoofstuk word verslag gedoen van die empiriese ondersoek. Daar word aandag geskenk aan die navorsingsontwerp en die interpretasie van die data. In die voorafgaande hoofstukke is die rol van die skoolhoof as veranderingsagent in organisasievernuwing en finansiële bestuur bespreek. 'n Toepaslike literatuurstudie is gemaak om die beredenering toe te lig. 'n Meetinstrument is gebruik om die menings van skoolhoofde ten opsigte van die voorafgaande te verneem. Die populasie wat betrek is asook die response op die vraelys en die statistiese tegniek wat toegepas is, sal bespreek word.

5.2 DIE DOEL VAN DIE ONDERSOEK

Die doel van hierdie navorsing is om op empiriese wyse te bepaal of die skoolhoof as veranderingsagent in verandering (kwantitatiewe veranderingsparadigma) en die finansiële aspek in skoolbestuur, kan optree.

Met behulp van die empiriese ondersoek is hierdie doelstellings verder verfyn om te bepaal:

- in watter mate skoolhoofde oor die kundigheid beskik om verandering te bestuur.
- watter probleme skoolhoofde in die praktyk ervaar om verandering en finansies in die skool te bestuur.

- in watter mate skoolhoofde opleiding benodig om verandering en finansies te bestuur.
- in watter mate beheerliggaamslede oor die kundigheid beskik om skoolfinansies te bestuur

5.3 NAVORSINGSONTWERP

5.3.1 Die vraelys as meetinstrument

Verskeie metodes is oorweeg om die nodige inligting te bekom, byvoorbeeld persoonlike onderhoud met skoolhoofde, telefoon- en pos-opnames.

In die lig van die groot steekproef waarop besluit is, is daar op die posvraelys as meetinstrument besluit.

Volgens Borg en Gall (1979:295) kan onderskei word tussen twee tipes vraelyste, naamlik:

- ◆ Die oop of ongestruktureerde vraelys waar die respondent volle vryheid van respons verkry en dus 'n eie mening kan gee;
- ◆ Die geslote of gestruktureerde vraelys waar vrae met antwoorde gegee word waaruit die respondent 'n keuse moet maak.

Vir hierdie navorsing is op die gestruktureerde vraelys besluit, aangesien ongestruktureerde vraelyste die analisering en verwerking van die response bemoeilik.

5.3.1.1 Voordele van die Posvraelys

Volgens Borg en Gall (1979:309 – 312) en Smit (1987:6) is die vernaamste voordele van 'n posvraelys:

- 'n Groot groep mense kan maklik bereik word, want geografiese afstand is nie 'n struikelblok nie.
- Die vraelys as meetinstrument is meer betroubaar as die onderhoud aangesien onduidelikhede grootliks uitgeskakel word.
- Die vrae wat gevra is, kan maklik ontleed word en dit vergemaklik die analisering en tabulering van response.
- Die vraelys neem minder tyd as onderhoude in beslag en is ook goedkoper indien baie onderhoude gevoer word. Baie inligting kan binne 'n kort tydsbestek ingesamel word.
- Dit is maklik om te voltooi en dit help die respondent om sy aandag by die onderwerp te bepaal.

Enige navorser moet ook bedag wees op die nadele van 'n posvraelys.

5.3.1.2 Nadele van die Posvraelys

Die volgende nadele van die posvraelys word deur Smit (1987: 6), Borg en Gall (1979: 309-312) beklemtoon:

- Die geldigheid en betroubaarheid van 'n vraelys is moeilik om te bepaal.
- Die moontlikheid bestaan dat respondente vrae verskillend kan vertolk.
- Korrektheid van antwoorde kan moeilik bepaal word.

- Die publiek is oor die algemeen negatief teenoor vraelyste.
- ‘n Vraelys het die beperking dat die gebruik daarvan beperk is tot geletterde persone.
- Daar is min kontrole oor wie die vraelyste ingevul het.
- Die opstel en gereed kry van die vraelys neem baie tyd in beslag.
- Swak terugvoering kan die geldigheid en waarde van die navorsingsresultate nadelig beïnvloed.
- Respondente is nie altyd geneë om lang en tydrowende vraelyste te voltooi nie.

‘n Goed gestruktureerde vraelys wat ‘n duidelike en verstaanbare taal geskrywe, is noodsaaklik om die goedgesindheid en samewerking van respondente te verkry.

5.3.2 Finalisering van Vraelys

Nadat die vraelys opgestel is, is dit aan die Departement van Statistiek aan die Universiteit van Pretoria, asook aan die Gautengse Onderwysdepartement se navorsingsafdeling voorgelê, sodat enige probleme wat met die vraelys ondervind mag word, uitgeskakel kan word. Na enkele veranderinge is die vraelys goedgekeur en is die vraelyste na een honderd en dertig skoolhoofde in die N5 en N7 distrikte van die Gautengse Onderwysdepartement gestuur. Die N5 en N7 distrikte het tydens die finale afronding van die navorsing saamgesmelt en staan nou bekend as Distrik 2 van die Gautengse Onderwysdepartement.

5.3.3. Konstruksie van Vraelys

5.3.3.1 Struktuur van die vraelys

Die gestruktureerde vraelys wat in hierdie navorsing gebruik is, bestaan uit twee afdelings wat vervolgens verder toegelig word:

- ❖ AFDELING 1: (vrae 1.1 – 1.8): Biografiese besonderhede

- ❖ AFDELING 2 : Die rol van die skoolhoof as veranderingsagent in finansiële onderwysbestuur.

Die afdeling bestaan uit sewe- en twintig vrae en/of stellings. Hoofde moes hulle menings gee oor 'n wye veld van finansiële skoolbestuur. Respondente moes hul mening uitspreek deur enige van die syfers 4, 3, 2, of 1 met 'n kruis in die toepaslike blok te merk.

Die volgende verklaring vir bogenoemde syfers is gebruik:

- Die syfer 4 verteenwoordig “hoë mate”
- Die syfer 3 verteenwoordig “redelike mate”
- Die syfer 2 verteenwoordig “geringe mate”
- Die syfer 1 verteenwoordig “glad nie”

Die vraelys is na die navorsingsafdeling van die Gautengse Onderwysdepartement gestuur om die nodige toestemming te verkry om die vraelyste onder skoolhoofde in die gemelde distrikte te versprei. (Vergelyk bylae A)

5.3.4 Populasie

Die populasie wat by hierdie navorsing betrek is, is die skoolhoofde in die Krugersdorp (N5), Randfontein en Carletonville (N7) distrikte (N = 130). Die populasie sluit Afrikaans, en Engels openbare skole onder jurisdiksie van die Gautengse Onderwysdepartement in. Hoofde van hoërskole en laerskole is betrek. Daar is 296 skole in die twee distrikte. 'n Groot persentasie is swartskole wat ook Engels as voertaal vanaf graad vier gebruik.

Die terrein van ondersoek was gemik op primêre en sekondêre skole in genoemde distrikte. Sonder dat die identiteit van skole geopenbaar is, het die navorser met die skole se toestemming die vraelyste genommer en is 'n spesifieke nommer aan 'n skool toegeken. Die doel hiermee was om blanke en swart openbare skole met mekaar te vergelyk, want die navorser is van mening dat as gevolg van die apartheidsjare en daarmee saam die swak finansiële hulp wat die swart skole van die apartheidsregering ontvang het, daar steeds 'n groot agterstand bestaan by die skole wat betref finansiële bestuur, fisiese geriewe, voldoende opleiding, ensovoorts.

Die navorser is woonagtig binne die grense van die genoemde distrikte en is bekend by baie van die skoolhoofde en dit het die hantering en kontrole van die vraelyste vergemaklik. Die data is slegs geldig vir skole in die Krugersdorp en Randfontein distrikte (D2). Die vraelys is vir voltooiing aan een honderd- en dertig skoolhoofde binne die twee genoemde distrikte gestuur.

5.3.5. Steekproef

Die steekproef is op 'n sistematiese wyse geselekteer deur elke tweede skool op die alfabetiese lys vir die steekproef te selekteer met die uitsluiting van pre-primêre skole.

Die N5 en N7 (nou Distrik 2 genoem) is gekies omdat daar 'n groot verskeidenheid skole is en 'n goeie administrasie aanwesig is. Dis SBS (vergelyk par. 4.16.2) is hier geloods en die uitgangspunt was om skoolhoofde en bestuurspanne opleiding te gee in verskeie sake, onder andere die opstel van 'n begroting. Die SBS is hoofsaaklik in agtergeblewe gemeenskapskole geïmplementeer. Die projek fokus op die versterking van die SBL en skoolbestuurspanne in bestuur en administrasie van skole en die omskrywing van 'n meer effektiewe bestuur en finansiële sisteem vir die verkryging van voorraad en dienste. Skoolhoofde, klerke en finansiële komiteedelede het opleiding ontvang in die Finansiële Bestuursisteem sodat die skool beter bestuur kan word ten opsigte van finansiële- en begrotingsbestuur. Die SBS was reeds 'n jaar in gebruik toe die navorser met die studie

begin het. Die spesifieke steekproef is getrek omdat die skole in die distrikte reeds met opleiding besig was met die navorsing en die skoothoofde 'n beter begrip van die problematiek van finansiële bestuur gehad het.

Die grootte van die steekproef het uiteindelik soos in tabel 5.1 daar uitgesien:

Tabel 5.1 Grootte van Steekproef

		N	%
Sekondêre Skole:	Afrikaans	12	30 %
	Engels	28	70 %
Primêre Skole:	Afrikaans	28	31,1 %
	Engels	62	68,9 %
TOTAAL		130	100 %

5.3.6 Respons op Vraelyste

Een honderd en agtien van die een honderd en dertig vraelyste wat uitgestuur is, is terugontvang (vergelyk tabel 5.2). Die aantal vraelyste wat terugontvang is, verteenwoordig 90,8 % van die vraelyste wat uitgestuur is.

Tabel 5.2: Aantal vraelyste uitgestuur en terugontvang

SKOLE	UITGESTUUR	ONTVANG	%
Sekondêr			
Afrikaans	12	12	100
Engels	28	22	78,6
TOTAAL	40	34	85
Primêr			
Afrikaans	28	27	96,4
Engels	62	57	91,9

TOTAAL	90	84	93,3
GROOT TOTAAL	130	118	90,8

Landman (1980:112) is van mening dat betroubare en geldige afleidings gemaak kan word as daar minstens 70% respons is. Die gevolgtrekkings en afleidings wat in hierdie navorsing gemaak is, kan dus as geldig beskou word, maar slegs ten opsigte van die skole in die Krugersdorp en Randfontein se distrikte.

5.3.7 Statistiese Tegnieke

5.3.7.1 Die SAS-program

Inligting wat verkry is uit die vraelyste, is op die hoofraamrekenaar van die Universiteit van Pretoria met behulp van die SAS (Statistical Analysis System) rekenaarprogrampakket verwerk.

5.3.7.2 Frekwensie – ontledings

By elke vraag is die frekwensie en persentasie volgens die PROC FREQ (Frequency procedure) van SAS verkry. Die statistiek wat so verkry is, is slegs beskrywend van aard. Die doel hiermee is om 'n beeld te verkry van hoe daar gerespondeer is op al die vrae van die verskillende afdelings.

5.3.7.3 Chi-Kwadratstatistiek

'n Tweerigtingfrekwensie met Chi-kwadraatstatistiek is bereken te einde te bepaal of daar enige betekenisvolle verskille was tussen sekere biografiese gegewens en die skoolhoof as veranderingsagent in finansiële bestuur en ook of daar beduidende verskille tussen swart en blanke skole is.

5.4 INTERPRETASIE VAN DATA

5.4.1 Opmerking

Die rekenaaruitdrukke is bestudeer ten opsigte van elke vraag. Verskillende tabelle is saamgestel wat die frekwensie en persentasies van elke respons aandui. Die data word eerstens gerapporteer, en daarna word sekere afleidings gemaak.

5.4.2 Afdeling 1 : Biografiese en Demografiese vrae

Die doel van hierdie vrae (Bylae B, Vrae 1 – 7) was om 'n beeld van die geslag, ouderdom, ervaring en die akademiese sowel as die professionele opleiding van die verskillende hoofde te verkry.

Tabel 5.3 : Biografiese besonderhede oor skoolhoofde

	F	%
GESLAG (VRAAG 1.1)		
Manlik	91	77,1%
Vroulik	27	22,9
TOTAAL	118	100
OUERDOM (VRAAG 1.2)	F	%
30 – 39 jr	17	14,4
40 – 49 jr	51	43,3
50 – 59 jr	49	41,5
60 – 69 jr	1	0,8
TOTAAL	118	100
OUERDOM BEVORDER TOT HOOF (VRAAG 1.3)	F	%
20 – 29 jr	3	12,6
30 – 39 jr	48	40,7
40 – 49 jr	59	50
50 – 59 jr	7	5,9
60 – 69 jr	1	0,8
TOTAAL	118	100
JARE ONDERVINDING AS SKOOLHOOF (VRAAG 1.4)	F	%
0 – 5 jr	63	53,4
6 – 10 jr	35	29,7
11 – 15 jr	10	8,5
16 – 20 jr	6	5,0
20 en meer jr	4	3,4
TOTAAL	118	100
JARE VERBONDE AAN BETROKKE SKOOL (VRAAG 1.5)	F	%
0 – 5 jr	66	55,9
6 – 10 jr	30	25,4
11 – 15 jr	10	8,5
16 – 20 jr	8	6,8
20 en meer jr	4	3,4
TOTAAL	118	100
HOOGSTE AKADEEMIESE KWALIFIKASIE (VRAAG 1.6)	F	%
Nie Gegraduateer	41	34,7
BA	32	27,2
Vierjarige Onderwysgraad Bv. BA (Ed), B Com (Ed)	21	17,8
Honneurs	11	9,3
M-Graad	10	8,5
D-Graad	3	2,5
TOTAAL	118	100
HOOGSTE PROFESSIONELE KWALIFIKASIE (VRAAG 1.7)	F	%
M + 1, Slegs Graad 12	14	11,9
M + 2	5	4,2
M + 3	21	17,8

M + 4	45	38,1
M + 5	33	28.0
TOTAAL	118	100

Die volgende interessante inligting blyk uit tabel 5.3. Die meerderheid hoofde (77.1%) is mans. Verder is 57,7 % van die hoofde tussen 30 en 49 jaar oud. Die ouderdom bo 50 jaar verteenwoordig 42,3 % van die hoofde. Slegs 1 (0,8 %) is bo 60 jaar. Die meeste hoofde (53,4 %) het 5 jaar en minder ervaring as hoof en slegs 16,9 % het meer as 10 jaar diens. Die meeste hoofde (53,3 %) was alreeds hoof voor of op die ouderdom van 40 jaar. Een hoof (0,8 %) is selfs op 60 jaar bevorder tot hoof. Die helfte van die hoofde (50 %) beklee hulle hoofpos minder as vier jaar by hulle huidige skool. Slegs 4 hoofde (3,4 %) is langer as 20 jaar verbonde aan die skool. Slegs 11 % beskik oor 'n M-Ed of D Ed-graad, terwyl 41 (34,7 %) glad nie gegradueer is nie.

Die volgende gevolgtrekkings kan gemaak word:

- Die meerderheid hoofde (94,1 %) is ervare mans en vroue van 30 jaar en ouer.
- Die meerderheid (61 %) is slegs 6 jaar en korter by hulle huidige skool.
- Hoofposte word nog oorwegend (77,1 %) deur mans beklee. Slegs 22,9 % is vroue.
- Slegs 38,1 % van die hoofde beskik oor 'n nagraadse kwalifikasie.

Die demografiese faktore het betrekking op die gradering van die skool en die voertaal van die skool (Tabel 5.4)

Tabel 5.4 : Demografiese Besonderhede oor skoolhoofde
--

GRADERING VAN DIE SKOOL (VRAAG 1.8)	F	%
Sekondêre Skool	34	28,8
Primêre Skool	84	71,2
Pre-Primêre Skool	0	0
TOTAAL	118	100
VOERTAAL VAN SKOOL	F	%
Afrikaans	39	33,1
Engels	79	66,9
Ander	0	0
TOTAAL	118	100

Uit tabel 5.4 blyk dit dat die meerderheid skoolhoofde (71,2 %) wat die vraelys voltooi het van primêre skole afkomstig is en slegs 28,8 % van sekondêre skole. Die meerderheid skole wat in die ondersoek betrek is (66,9 %), gebruik Engels as voertaal in hulle skole.

5.4.3 Die rol van die skoolhoof ten opsigte van finansies

Een van die doelwitte van hierdie navorsing is om vas te stel in watter mate skoolhoofde oor die kundigheid beskik in finansiële skoolbestuur en om te bepaal watter probleme en tekortkominge daar bestaan in die skool, wat finansiële bestuur kan bemoeilik (vergelyk Bylae C, Vrae 2.1 – 2.27)

Ten einde antwoorde op die voorgenoemde vrae te verkry, is daar in Afdeling 2 van die vraelys spesifieke vrae rakende finansiële bestuur aan skoolhoofde gestel.

Afdeling 2 (Tabel 5.5) sal in drie afdelings verdeel word. Die eerste tien vrae (2.1 – 2.10) sal getabuleer en bespreek word, gevolg deur die volgende tien vrae (2.11 – 2.20) en dan die laaste sewe vrae (2.21 – 2.27)

Tabel 5.5. Skoolhoof se rol in Finansies

1 = glad nie 2 = geringe mate 3 = redelike mate 4 = hoë mate

Vr. No.	VRAAG	WAARDE	F	%	KUM FREKWENSIE	KUM %
2.1	Sou u uself as 'n agent van verandering beskou	1	1	0,8	1	0,8
		2	6	5,1	7	5,9
		3	52	44,1	59	50,0
		4	59	50	118	100,0
2.2	Met verwysing na Art 34 (1) en 36 van SASW is daar of sal daar 'n verandering wees in u rol/funksie ten opsigte van finansiële bestuur.	1	5	4,2	5	4,2
		2	10	8,5	15	12,7
		3	51	43,2	66	55,9
		4	52	44,1	118	100,0
2.3	Het u opleiding in finansiële bestuur ontvang van die Gautengse Onderwysdepartement	1	22	18,6	22	18,6
		2	45	38,1	67	56,8
		3	33	28,0	100	84,7
		4	18	15,3	118	100,0
2.4	Stem u saam dat die skoolhoof rekenskap, verantwoordelikheid en deursigtigheid van die finansiële bestuur van die skool moet verseker	1				
		2	4	3,4	4	3,4
		3	22	18,6	26	22,0
		4	92	78,0	118	100,0
2.5	Dink u daar sal spesifieke opleidingsmodules en benaderings nodig wees om skoolhoofde toe te rus vir die finansiële bestuursfunksies	1				
		2	1	0,8	1	0,8
		3	39	33,1	40	33,9
		4	78	66,1	118	100,0
2.6	Implementeer u die nuwe norme en standaarde ten opsigte van volle of gedeeltelike vrystelling van skoolgeld	1	12	10,2	12	10,2
		2	19	16,1	31	26,3
		3	36	30,5	67	56,8
		4	51	43,2	118	100,0
2.7	Delegeer u finansiële take aan u personeel en beheerliggaamslede	1	9	7,6	9	7,6
		2	24	20,3	33	28,0
		3	37	31,4	70	59,3
		4	48	40,7	118	100,0
2.8	Sal u die begroting gebruik om u te help in die skool se finansiële bestuursfunksie	1	1	0,8	1	0,8
		2	17	14,4	18	15,3
		3	29	24,6	47	39,8
		4	71	60,2	118	100,0
2.9	Is skoolgeld die afgelope twee jaar verhoog	1	25	21,2	25	21,2
		2	62	52,5	87	73,7
		3	27	22,9	114	96,6

		4	4	3,4	118	100,0
2.10	Is die huidige skoolgelde genoeg om die jaarlikse uitgawes te dra	1	48	40,7	48	40,7
		2	36	30,5	84	71,2
		3	22	18,6	106	89,8
		4	12	10,2	118	100,0

Voorgaande vrae word vervolgens bespreek na aanleiding van die data wat op die rekenaar verwerk is (vergelyk tabel 5.5.)

5.4.3.1 Vraag 1: Sou u uself as 'n agent van verandering beskou?

Ten opsigte van vraag 1 blyk dit uit tabel 5.5. dat die meeste skoolhoofde (94.1 %) hulle self beskou as 'n agent van verandering. Slegs 5.9 % van die skoolhoofde sien hulle self as geen of in 'n geringe mate as 'n agent van verandering. 'n Moontlike oorsaak vir die beduidende persentasie wat hulle self as veranderingsagent beskou, kan gesien word in die lig van die feit dat skoolhoofde die proses van verandering moet lei en bestuur. Die skoolhoof dui die algemene rigting van verandering aan en moet aktief betrokke bly by verandering.

5.4.3.2 Vraag 2: Met verwysing na Artikel 34 (1) en 36 van die Suid-Afrikaanse Skolewet, is daar of sal daar 'n verandering wees in u rol/funksie ten opsigte van finansiële bestuur?

Skoolhoofde het almal die SASW in hulle besit en kon daarom die vraag beantwoord, deur die genoemde artikels in die Wet na te slaan. Artikel 34 (1) verwys na fondse deur die Staat aan die skool voorsien, terwyl Artikel 36 verwys na die redelike maatreëls wat die Beheerliggaam moet tref om die hulpbronne wat die Staat voorsien aan te vul ten einde gehalte onderwys te verhoog.

Hier het 51 skoolhoofde (43,2 %) tot 'n redelike mate en 52 skoolhoofde (44,1 %) tot 'n hoë mate gevoel dat daar 'n verandering in hulle rol of funksie ten opsigte van finansiële bestuur is. As die twee groepe bymekaar getel word verteenwoordig dit 103 skoolhoofde (87,3 %). Die feit dat die Staat nie meer in alles kan voorsien nie en ook die regstelling

van ongelykhede van die verlede, dwing skoolhoofde en beheerliggame om die hulpbronne wat deur die Staat voorsien word (SASW, Art 36) aan te vul deur die generering van addisionele fondse ten einde die gehalte van onderwys aan alle leerders te verhoog. Die SASW het die rol van die skoolhoof verander met betrekking tot finansiële bestuur as 'n belangrike aspek van die algehele bestuur van die skool.

Dit blyk dus dat die skoolhoofde reeds die verandering ten opsigte van finansiële bestuur in die skole aanvoel en daarop reageer deurdat hy/sy al begin om ander bronne te ontgin om die addisionele fondse te bekom. Baie van die voormalige Model C skole was in 1990 reeds verplig om hul eie finansies te bestuur. Redes vir die veranderde rol uit die literatuurstudie is dat skoolhoofde nou baie nouer met die beheerliggaam moet saamwerk en dat hulle ook nou groter bedrae geld moet hanteer.

5.4.3.3. *Vraag 3: Het u opleiding in finansiële bestuur ontvang van die Gautengse Onderwysdepartement?*

Hier is dit opvallend dat die opleiding wat skoolhoofde in finansiële bestuur ontvang het ontoereikend was. Meer as die helfte van die skoolhoofde (56,8 %) dui aan dat hulle in 'n geringe mate of glad nie finansiële bestuursopleiding ontvang het nie. Slegs 18 skoolhoofde (15,3 %) voel dat die opleiding in 'n hoë mate plaasgevind het. Voeg hierby vraag 2.20 en die prentjie word donkerder, waar aangedui word dat 71,2 % van die beheerliggame geen of in 'n geringe mate opleiding in finansiële bestuur ontvang het. Waar die beheerliggaam en die skoolhoof as lid van die beheerliggaam, verantwoordelikheid moet aanvaar vir die algehele finansiële bestuur van die skool gaan dit moeilik beslag kry indien daar nie behoorlike opleiding aan beheerliggame en skoolhoofde gegee word nie. Dit blyk hieruit dat skoolhoofde en lede van die beheerliggaam nie ten volle op hoogte is van alle bestuurstegnieke nie.

5.4.3.4 *Vraag 4: Stem u saam dat die skoolhoof rekenskap, verantwoordelikheid en deursigtigheid van die finansiële bestuur van die skool moet verseker?*

Uit tabel 5.5. blyk dit dat 92 skoolhoofde (78 %) in 'n hoë mate en 22 skoolhoofde (18,6%) in 'n redelike mate die verantwoordelikheid aanvaar vir die finansiële bestuur van alle finansies. Dit blyk hier dat alhoewel die finansiële bestuursfunksie van die skool nie hoofsaaklik op die skouers van die skoolhoof rus nie, die skoolhoof sy/haar rol sien as die een wat verantwoordelik is en moet rekenskap gee vir die finale analise. Faktore soos die opstel van die begroting, die betrokkenheid van die beheerliggaamslede en opvoeders dra by tot die deursigtigheid van finansiële bestuur in skole.

5.4.3.5 Vraag 5: Dink u spesifieke opleidingsmodules en benaderings sal nodig wees om skoolhoofde toe te rus vir die finansiële bestuursfunksies?

Uit tabel 5.5. blyk dit dat 33,1 % van die skoolhoofde tot 'n redelike mate en 66.1 % van die skoolhoofde en 'n hoë mate voel dat opleiding nodig sal wees om skoolhoofde toe te rus vir hulle finansiële bestuursfunksies. Indien die twee groepe saamgevoeg word verteenwoordig dit 117 van die skoolhoofde (99,2 %). Hieruit kan ons aflei dat daar 'n besliste behoefte by skoolhoofde bestaan om opleiding te ontvang wat hulle finansiële bestuursfunksies betref. Uit die literatuurstudie het dit duidelik geword dat daar baie van die skoolhoof verwag word in die bestuur van die skool. 'n Verdere rede vir opleiding van skoolhoofde is die feit dat beheerliggaamslede nie kennis het of oor die kundigheid (vergelyk vraag 2.21) beskik ten opsigte van finansiële bestuur nie. Indien skoolhoofde dan opgelei word in die area van bestuur kan hy/sy hier leiding gee en beheerliggaamslede en opvoeders hierin bemagtig. 'n Groot persentasie van die respondente se kommentaar kom van skoolhoofde uit die agtergeblewe gemeenskappe en indien opleiding nie hier gedoen gaan word nie, gaan daar nie vordering gemaak word om die skole se standarde te verbeter nie.

Hill (1989:107) remarks that since financial management of schools is a relatively new concept in the majority of South African schools, it may be vital that training programmes and advice be given to principals and prospective principals.

5.4.3.6 Vraag 6: Implementeer u die nuwe norme en standaarde ten opsigte van volle of gedeeltelike vrystelling van skoolgeld?

Hierdie vraag verwys na die gehele of gedeeltelike vrystelling van die verpligting om skoolgeld te bepaal. Skoolhoofde is in besit van die Norme en Standaarde dokument waarin die voorskrifte gegee word. Uit tabel 5.5. kan afgelei word dat 43,2 % van die skoolhoofde die nuwe norme en standaarde van onderwysfinansiering in 'n hoë mate implementeer, terwyl 30,5 % dit tot 'n redelike mate implementeer. 'n Redelike groot persentasie (26,3 %) implementeer dit glad nie of net in 'n geringe mate. Van elke skoolhoof word verwag om deurentyd te toets of die norme en standaarde van onderwysfinansiering in die skool nagekom word en of dat aanvaarbare alternatiewe geïmplementeer word. So sal die skoolhoof deurentyd moet toets of die skool (beheerliggaam) die ouers reg adviseer ten opsigte van die vrystellingskriteria en prosedures asook hoe om appéle te hanteer (SASW, artikel 38 – 40) ten opsigte van die Standaarde en Norme. Waar ouers nie skoolgeld kan of wil betaal nie, moet na aanvaarbare alternatiewe gesoek word om die saak te besleg. Die feit dat 26,3 % van die skoolhoofde aandui dat hulle die norme glad nie of in 'n geringe mate implementeer dui daarop dat daar onsekerheid bestaan hoe die nuwe norme en standaarde geïmplementeer moet word. Voeg hierby die 30,5 % skoolhoofde wat dit tot 'n redelike mate implementeer en dit onderstreep dat skoolhoofde nog nie seker is hoe die subsidies aan skole in terme van artikel 48 (i) en die vrystelling van ouers wat die skoolfooie kan betaal nie, in terme van artikel 39 (4) van die SASW, geïmplementeer moet word nie. Provinsiale Onderwysdepartemente moet die norme kan toepas, maar dit blyk dat ook hier nog haakplekke is.

5.4.3.7 Vraag 7: Delegeer u finansiële take aan u personeel en beheerliggaamslede?

Uit tabel 5.5. kan ons aflei dat 40,7 % van die skoolhoofde tot 'n hoë mate en 31,4 % tot 'n redelike mate finansiële take aan personeel en beheerliggaamslede deleger. Hieruit blyk dit dat dit as gepas deur skoolhoofde gesien word om personeel en beheerliggaamslede in die finansiële bestuursfunksie van die skool te betrek. Hierdeur word opvoeders en beheerliggaamslede se betrokkenheid aangemoedig deur in komitees te dien, om sodoende te help met die volume werk en hulp met die opstel van die begroting. Nasionale en Provinsiale onderwyswetgewing bemagtig skole se beheerliggame en self die administrasie en finansies van hulle skole te hanteer. Die beheerliggame voer hierdie funksies (de jure) namens skole (wat die regs persoon is) uit en hulle is verantwoordelik vir hierdie bestuurstake, alhoewel die skool self in die laaste instansie regtens aanspreeklik gehou kan word daarvoor. Alhoewel die SASW finansiële verantwoordelikhede aan die SBL (artikel 36) opdra, dit maar eintlik die hoof is wat finansies beheer en bestuur (de facto) want,

- ✓ hy weet beter as enige iemand anders wat die skool se behoeftes is;
- ✓ hy het die gesag om sub-begrotings wat deur opvoeders voorberei is, aan te pas;
- ✓ hy word in die finale instansie deur die ouers en die Onderwysdepartement verantwoordelik gehou vir die finansiële administrasie van die skool.

Hoewel finansiële delegering van take deur die beheerliggaam gedoen behoort te word, doen die hoof dit ook wanneer hy byvoorbeeld take aan die sportkomitee (waarin ouers en opvoeders dien) deleger om die sportbegroting op te stel.

Ondanks die aanmoediging van die opvoeders en beheerliggaamslede om by die finansiële bestuursfunksies betrokke te raak, sien skoolhoofde hulle rol as raadgewers en bemiddelaars om te verseker dat besluite geneem word en aksies uitgevoer word in die beste belang van almal betrokke. Dit blyk dus dat skoolhoofde nie die finansiële bestuursfunksie in 'n informele, geheime of outokratiese manier kan bestuur nie, want "*it will hardly serve as a prescription of how heads should effectively lead a team of professional teachers*" (Hill, 1989:98) Die take van die SBL en die skoolhoof bly steeds baie verweefd. Die saak skep verwarring, omdat die SBL deur wetgewing bemagtig word

om die finansiële take uit te voer, maar die skoolhoof bly steeds die persoon wat verantwoordelik gehou word vir die taak.

5.4.3.8 Vraag 8: Sal u die begroting gebruik om u te help in die skool se finansiële bestuursfunksies?

Hier gebruik 71 skoolhoofde (60,2 %) in 'n hoë mate die begroting om te help in die finansiële bestuursfunksies. Slegs 1 skoolhoof (0,8 %) gebruik glad nie die begroting as hulpmiddel in die finansiële bestuursfunksie nie. Dit blyk dat die begroting beskou word as 'n gids in die insameling en spandering van geld en dit gee rigting aan pogings om geld in te samel vir spesifieke projekte. Dit blyk tog (indien vraag 16 as maatstaf kan dien, rakende die kundigheid by die opstel van die begroting) dat die skoolhoofde die begroting gebruik om die vennootskap en die deelnemende betrokkenheid van alle deelnemers in die finansiële bestuur van die skool te verhoog. Deelnemende bestuur is noodsaaklik aangesien die finale begroting 'n produk is van verskeie begrotings van die onderskeie departemente en komitees. Hoe meer deelnemers betrokke is in die opstel van die begroting, hoe meer sal hulle verbind wees om die doelwitte wat in die begroting gestel word, te verwesenlik. Die begroting bied aan die skoolhoof die geleentheid om die deelname van opvoeders en beheerliggaamslede aan besluitneming, aanspreeklikheid en verantwoordelikheid te verhoog en dit motiveer die deelnemers tot beter prestasie. Hieruit kan afgelei word dat besluitneming nie net gedemokratiseer word nie, maar dit verhoog ook die aard en omvang van besluite in die onderwysleierskaparena. Dit behoort ook te lei tot beter ouer- en leerderdeelname en dit behoort ook 'n venster te verskaf waardeur die gemeenskap die onderwyswaarde van die beheerliggaam en ander funksies kan waarneem. Dit behoort ook die deursigtigheid in die aanwending van openbare finansies te verhoog.

5.4.3.9 Vraag 9: Is die skoolgeld die afgelope 2 jaar verhoog?

Op hierdie vraag het 25 skoolhoofde (21.2 %) aangedui dat die skoolgeld glad nie die afgelope 2 jaar verhoog is nie, terwyl 62 (52,5 %) in 'n geringe mate 'n verhoging gehad het. Indien die twee syfers saamgevoeg word kom dit neer op 73,7 % waar geen of 'n geringe verhoging in skoolgeld plaasgevind het. As in gedagte gehou word dat die meeste van die skole wat in die ondersoek betrek is uit agtergeblewe gemeenskappe kom, is dit net logies om af te lei dat hierdie gemeenskappe nie skoolgeld kan of wil betaal nie. Die hoë werkloosheidsyfer is 'n verdere bydraende faktor waar ouers van skole in die gemeenskappe nie die skoolgeld kan betaal nie. Sonder die nodige fondse kan die skole dan ook nie ontwikkel nie. Daar is geen geld om sportgronde te ontwikkel nie, mediasentrums met boeke toe te rus nie, laboratoriums met die nodige apparaat toe te rus nie en die administratiewe kantoor met die nuutste rekenaars- en programme te help nie.

5.4.3.10 Vraag 10: Is die huidige skoolgeld genoeg om die jaarlikse uitgawes te dra?

Veertig persent van die respondente het aangedui dat die huidige skoolgeld glad nie genoeg is nie, terwyl 'n verdere dertig persent daarop wys dat die skoolgeld in 'n mindere mate genoegsaam is om die jaarlikse uitgawes te dra. As in ag geneem word dat die grootste persentasie skole in die agtergeblewe gemeenskappe lê, is dit kommerwekkend dat skole jaarliks sukkel om die nodige skoolgeld te vorder, om die skool te bedryf. Die feit dat skoolgeld verpligtend is, is nie 'n aanduiding dat skole daarna streef om 'n oorskot te maak nie, maar skoolhoofde, opvoeders en beheerliggame werk eerder sodat kwaliteit onderwys as doelwit gestel word. Die feit dat die Staat nie in alles kan voorsien nie, dwing skole om na ander alternatiewe te soek om die begroting te balanseer. Dit blyk dus (vergelyk vraag 2.17) dat skole verskeie fondsinsamelings moet organiseer en aktiwiteite onderneem en dat beheerliggame ouers sal moet aanmoedig om vrywillige diens aan die skool te lewer en om vrywillige bydraes tot die skoolfonds te maak. Dit blyk egter nie of beheerliggame baie doen om fondse in te samel vir die skool nie (vergelyk vraag 2.22). Dit blyk dat skole uit die agtergeblewe gemeenskappe sukkel om die skool behoorlik te bestuur sonder die nodige fondse. Die feit dat daar ook nie behoorlike opleiding in finansiële bestuur aan skoolhoofde gegee is nie, dra by dat die

gaping wat daar tussen die voormalige Model C (hoofsaaklik blanke skole) skole en swart skole onstaan het, baie moeilik vernou sal word.

Tabel 5.6. Skoolhoof se rol in finansies (vervolg)

1= glad nie 2 = geringe mate 3 = redelike mate 4 = hoë mate

Vr. No.	VRAAG	WAARDE	F	%	KUM FREKWENSIE	KUM %
2.11	Is u in staat om die jaarlikse begroting self op te stel en finansiële state te ontleed	1	13	11,0	13	11,0
		2	21	17,8	34	28,8
		3	41	34,7	75	63,6
		4	43	36,4	118	100,0
2.12	Word geskrewe en mondelinge finansiële verslae aan die ouers by u skool voorgelê.	1	14	11,9	14	11,9
		2	24	20,3	38	32,2
		3	26	22,0	64	54,2
		4	54	45,8	118	100,0
2.13	Word die finansiële vermoë van die gemeenskap in gedagte gehou by die opstel van die begroting	1	14	11,9	14	11,9
		2	17	14,4	31	26,3
		3	27	22,9	58	49,2
		4	60	50,8	118	100,0
2.14	Moet u skoolgemeenskap self verantwoordelikheid aanvaar vir die finansiële verpligtinge van die skool	1	18	15,3	18	15,3
		2	36	30,5	54	45,8
		3	26	22,0	80	67,8
		4	38	32,2	118	100,0
2.15	Dink u spesifieke vaardighede by skoolhoofde is nodig om effektiewe en toereikende finansiële skoolbestuurs-funksies uit te voer	1	1	0,8	1	0,8
		2				
		3	23	19,5	24	20,3
		4	94	79,7	118	100,0
2.16	Betrek u kundiges by die opstel van die begroting	1	28	23,7	28	23,7
		2	35	29,7	63	53,4
		3	27	22,9	90	76,3
		4	28	23,7	118	100,0
2.17	Moet die skool fondsinsamelingsprojekte reël om die begroting te laat klop	1	5	4,2	5	4,2
		2	17	14,4	22	18,6
		3	42	35,6	64	54,2
		4	54	45,8	118	100,0
2.18	Ontvang u finansiële hulp van die onderwys-departement	1	7	5,9	7	5,9
		2	66	55,9	73	61,9
		3	25	21,2	98	83,1

		4	20	16,9	118	100.0
2.19	Is die privaatsektor finansiëel by die skool betrokke	1	70	59,3	70	59,3
		2	41	34,7	111	94,1
		3	5	4,2	116	98,3
		4	2	1,7	118	100.0
2.20	Het die lede van die beheerliggaam opleiding in finansiële bestuur ontvang	1	40	33,9	40	33,9
		2	44	37,3	84	71,2
		3	26	22,0	110	93,2
		4	8	6,8	118	100.0

5.4.3.11 *Vraag 11: Is u in staat om die jaarlikse begroting self op te stel en finansiële state te ontleed?*

Net oor die ses en dertig persent (36,4 %) van die respondente kan in 'n hoë mate die begroting self opstel en finansiële state ontleed. Van die skoolhoofde kan 34,7 % ook begroot en die ontleding doen, maar in 'n redelike mate. Dit is verblydend dat soveel skoolhoofde dit wel kan doen, want daar is volgens die respondente nie juis finansiële kundigheid (vergelyk vraag 2.21) by die beheerliggaam aanwesig nie. Die aanduiding is ook dat 'n groot persentasie skoolhoofde (55,1 %) self opleiding aan beheerliggame in 'n redelike tot 'n hoë mate in die bestuur van finansies gee (vergelyk vraag 2.23).

Die reaksie van die respondente op hierdie vraag is in sterk kontras met die respons wat op vraag 2.3 verkry is (vergelyk 5.4.3.3) waar 67 (56,8 %) van die respondente aangedui het dat hulle geen of in 'n geringe mate opleiding in finansiële bestuur ontvang het. Die respons op die vraag dui op 'n eensydige siening deur skoolhoofde van 'n eie terrein waar dit die skool geld. Die feit dat daar nie finansiële kundigheid by die beheerliggame aanwesig is nie, het hoofde in 'n mate gedwing om die begroting individueel op te stel. Skoolhoofde het ook daaraan gewoond geraak om bestuursfunksies te vervul sonder om die beheerliggaam te raadpleeg. Veranderde wetgewing maak nou voorsiening dat ouers by die skool betrokke moet wees, deur verkose lede van 'n beheerliggaam en waar die beheerliggaam dan ook verantwoordelik is vir die finansiële bestuursfunksies (vergelyk art. 38 (i) van SASW).

5.4.3.12 Vraag 12: Word geskrewe en mondelinge finansiële verslae aan die ouers by u skool voorgelê?

Byna ses en veertig persent (45,8 %) van die respondente stuur gereeld geskrewe finansiële verslae na die ouers en doen dit ook mondelings by ouervergaderings by die skool. Van die skoolhoofde (22 %) doen dit ook in 'n redelike mate. Indien die respondente wat glad nie of in 'n geringe mate finansiële verslae aan ouers voorlê, saamgevoeg word verteenwoordig dit 32,2 %. Dit blyk uit die gegewens dat 'n groot persentasie ouers baie min van die finansiële sake van die skool weet en nooit of baie min daarvoor ingelig word. Hieruit kan ons ook die moontlike onbetrokkenheid van ouers by die skool se aktiwiteite verklaar, wat in die literatuurstudie duidelik na vore tree as een van die faktore vir oneffektiewe skole.

5.4.3.13 Vraag 13: Word die finansiële vermoë van die gemeenskap in gedagte gehou by die opstel van die begroting?

Sestig skoolhoofde (50,8 %) vind dit nodig om die finansiële vermoë van die gemeenskap in gedagte te hou by die opstel van die begroting, terwyl 'n verdere 22,9 % tot 'n redelike mate die gemeenskap in gedagte het wanneer die begroting opgestel word. Dit blyk dus dat skoolhoofde die gemeenskap waar die skool geleë is se finansiële vermoë verreken by die opstel van die begroting. Die meeste van die skole wat by die navorsing betrek is, is geleë in arm gemeenskappe met 'n hoë werkloosheidsyfer. Hieruit kan afgelei word dat hier nie hoë skoolgeld betaal kan word nie (vergelyk vraag 5.4.3.9) en baie min jaarlikse verhogings in skoolgeld kan plaasvind. Dit blyk dus dat 'n groot persentasie skole by gebrek aan finansiële steun nie kan ontwikkel nie, as gevolg van die gemeenskap se armoede en die onvermoë om skoolgeld te betaal.

5.4.3.14 Vraag 14: Moet u skoolgemeenskap self verantwoordelikheid aanvaar vir die finansiële verpligtinge van die skool?

Die respondente het hier uiteenlopend gereageer. Net oor die vyftien persent (15,8 %) het aangedui dat hulle gemeenskappe glad nie self verantwoordelikheid moet aanvaar vir die skool se finansiële verpligtinge nie. Die moontlikheid bestaan dat die staat groter hulp in terme van die Norme en Standaarde beleid verleen en/of dat die skool met fondsinsamelingsprojekte nie net die skool se onmiddellike gemeenskap betrek by fondsinsamelings nie.

Agt en dertig respondente (32,2 %) dui aan dat die skoolgemeenskap in 'n hoë mate die verantwoordelikheid dra om die skool finansiëel te laat oorleef.

5.4.3.15 Vraag 15: Dink u spesifieke vaardighede by skoolhoofde is nodig om effektiewe en toereikende finansiële skoolbestuursfunksies uit te voer?

Die respondente is dit oorweldigend eens dat skoolhoofde spesifieke vaardighede nodig het om skoolbestuursfunksies behoorlik te kan uitvoer. Uit tabel 5.6. is dit duidelik dat 79,7 % die saak in 'n hoë mate ondersteun en 19,5 % in 'n redelike mate.

Dit blyk hier dat skoolhoofde in 'n hoë mate aandui dat spesifieke vaardighede nodig sal wees om al die pogings om die skool beter finansiëel te bestuur, te verhoog. Die feit dat die meeste respondente uit die agtergeblewe gemeenskappe kom, blyk ook dat die meeste van die skoolhoofde wat aandui dat meer vaardighede nodig is, uit die gemeenskappe afkomstig is en dat hulle nie die luuksheid van beheerliggame gehad het om hulle in die taak by te staan nie, omdat baie van die beheerliggame self nie die vaardighede besit nie.

5.4.3.16 Vraag 16: Betrek u kundiges by die opstel van die begroting?

Interessant by die vraag is dat 23,7 % respondente glad nie en 23,7 % respondente in 'n hoë mate kundiges betrek by die opstel van die begroting. Wanneer die vraag met vraag 2.21 vergelyk word, is daar 'n goeie ooreenkoms met die skoolhoofde wat hier (vraag 2.21) aangedui het dat 26,3 % van die skole se beheerliggame in 'n hoë mate kundig is. Wanneer die waarde "glad nie" vergelyk word is die verskil beduidend groter waar

aangedui word dat daar by 40 skole (33,9 %) glad nie kundigheid (vraag 2.21) by die beheerliggaam aanwesig is nie. Dit blyk dat daar by 'n groot persentasie skole in 'n geringe mate of glad nie, kennis en vaardighede rakende finansiële skoolbestuur teenwoordig is nie, en daarom kom min dinge tot sy reg in die skole. Dit blyk dus dat skoolhoofde nie kan staatmaak op kundigheid uit hulle gemeenskappe nie en daarom kan afgelei word dat skoolhoofde in 'n groter mate op hulle self aangewese is om leiding te neem in die opstel van die begroting.

Die afleiding kan ook gemaak word dat skoolhoofde steeds nie 'n hand na die skoolgemeenskap uitsteek om die nodige kundigheid te bekom om hom in sy finansiële bestuurstaak by te staan nie.

5.4.3.17 Vraag 17: Moet die skool fondsinsamelingsprojekte reël om die begroting te laat klop?

Vier en vyftig van die respondente, dit wil sê 45,8% het aangedui dat hulle in 'n hoë mate projekte moet aanpak om addisionele fondse te bekom, terwyl 35,6 % in 'n redelike mate fondsinsamelingsprojekte moet reël om die begroting te laat klop. Dit vergelyk goed moet vraag 2.10 (vergelyk 5.4.3.10) waar 40,7 % van die respondente aangedui het dat die jaarlikse skoolgeld glad nie genoeg is om al die uitgawes te dra nie en waar 30,5 % aangedui het dat dit in 'n geringe mate genoegsaam is. Die volgende kan hieruit afgelei word, naamlik dat:

- ◆ die skoolhoof nou betrokke is by die beplanning van die fondsinsamelingsprojekte;
- ◆ die skoolgemeenskap betrek word om die insamelingsprojekte te ondersteun;
- ◆ die skoolgeld nie deur al die ouers betaal word nie;
- ◆ die skool in 'n arm buurt geleë is, waar baie ouers nie werk nie en nie skoolgeld kan betaal nie;

- ◆ ouers nie goed ingelig is oor die doel met skoolgeld nie, met ander woorde waarom dit benodig word en waarvoor die aangewend gaan word;
- ◆ baie skole nie optree teenoor ouers wat nie skoolgeld betaal nie;
- ◆ die skoolhoof en beheerliggaam 'n groter entrepreneuriese rol moet speel;
- ◆ beheerliggame sal buiten die heffing van skoolgeld, ook planne moet beraam hoe addisionele fondse verkry kan word om die begroting te laat klop.

5.4.3.18 Vraag 18: Ontvang u finansiële hulp van die onderwysdepartement?

Hierdie vraag het te doen met die kontantvoorskotte wat die skole van die Onderwysdepartement ontvang in terme van die Norme en Standaarde. Indien die waardes, glad nie en 'n geringe mate, hier saamgereken word, blyk dit dat 61,9 % baie min hulp van die onderwysdepartement ontvang. Slegs 16,9 % van die respondente het wel aangedui dat hulle 'n hoë mate hulp van die departement van onderwys ontvang. Dit blyk hieruit dat:

- ❖ onderwysdepartemente net nie genoeg fondse het om alle skole finansiël te help om in hulle onderwysbehoefte te voorsien nie;
- ❖ as gevolg van die beperkte fondse wat beskikbaar is ten opsigte van die voorsiening van onderwys, staan beheerliggame en skoolhoofde voor die uitdaging om onderwyskwaliteit met die beperkte fondse tot hulle beskikking, te verseker en dat skole ander bronne sal moet soek en ontgin om finansiël te oorleef.

5.4.3.19 Vraag 19: Is die privaatsektor by die skool betrokke?

Slegs twee respondente (1,7 %) het aangedui dat die private sektor in 'n hoë mate by die skool betrokke is. By sewentig skole (59,3 %) is die private sektor glad nie betrokke nie en by 34,7 % van die skole net in 'n geringe mate betrokke. Hieruit blyk dit dat:

- ◆ Skole nog nie hierdie bron vir hulp deeglik ontgin het nie en dat die private sektor nog grootliks onbetrokke is by skole;
- ◆ Skoolhoofde en beheerliggame 'n bemarkingstrategie moet uitwerk om die skool aan die private sektor en gemeenskap bekend te stel;
- ◆ Meeste van die skole lê in die arm gemeenskappe en in landelike gebiede waar daar nie groot besighede is wat die skole finansiëel kan ondersteun nie.

5.4.3.20 Vraag 20: Het die lede van die beheerliggaam opleiding in finansiële bestuur ontvang?

Hieruit blyk dit dat 33,9 % van die respondente se beheerliggame geen opleiding ontvang het nie en dat 'n verdere 37,3 % slegs in 'n geringe mate opleiding in finansiële bestuur ontvang het. Indien die twee syfers saamgevoeg word kom dit neer dat 71,2 % van beheerliggame glad nie of 'n beperkte opleiding in finansiële bestuur ontvang het. Slegs 6,8 % van beheerliggame het in 'n hoë mate opleiding ontvang. Indien die vraag met vraag 2.12 (5.4.3.3) vergelyk word, het 56,8 % van die skoolhoofde glad nie of in 'n geringe mate opleiding in finansiële bestuur ontvang. Slegs 15,3 % van die skoolhoofde het 'n hoë mate van opleiding ontvang.

Hieruit blyk dit dat:

- skoolhoofde en beheerliggame oor die algemeen min opleiding in finansiële bestuur ontvang het;

- 'n groot persentasie beheerliggame nie kundig genoeg is om skole finansiël te bestuur nie;
- skoolhoofde, hoewel beheerliggame verantwoordelikheid moet aanvaar vir die finansies van die skool, in 'n groot mate die finansiële bestuurwerk doen;
- provinsiale onderwysdepartement meer opleiding aan nuutverkopse beheerliggame moet gee.

Tabel 5.7. Skoolhoof se rol in Finansies (vervolg)

1 = glad nie 2 = geringe mate 3 = redelike mate 4 = hoë mate

Vr. No.	VRAAG	WAARDE	F	%	KUM FREKWENSIE	KUM %
2.21	Is finansiële kundigheid by die beheerliggaam aanwesig?	1	40	33,9	40	33,9
		2	29	24,6	69	58,5
		3	18	15,3	87	73,7
		4	31	26,3	118	100,0
2.22	Is die beheerliggaam in beheer van fondsinsameling by u skool?	1	36	30,5	36	30,5
		2	44	37,3	80	67,8
		3	26	22,0	106	89,8
		4	12	10,2	118	100,0
2.23	Gee u opleiding aan die beheerliggaam en u bestuurspan om finansies effektief te bestuur?	1	14	11,9	14	11,9
		2	39	33,1	53	44,9
		3	50	42,4	103	87,3
		4	15	12,7	118	100,0
2.24	Sal effektiewe en doeltreffende finansiële skoolbestuur 'n uitwerking hê op die lewering van kwaliteit onderrig in u skool?	1				
		2	1	0,8	1	0,8
		3	30	25,4	31	26,3
		4	87	73,7	118	100,0
2.25	Het finansiële bestuur verbeter onder die selfbestuurde skoleprojek?	1	14	11,9	14	11,9
		2	34	28,8	48	40,7
		3	34	28,8	82	69,5
		4	36	30,5	118	100,0
2.26	Het die bestuur van finansies meer deelnemend geword met die selfbestuurde	1	14	11,9	14	11,9
		2	33	28,0	47	39,8
		3	34	28,8	81	68,6
		4	37	31,4	118	100,0

	skoleprojek?					
2.27	Het die selfbesturende skoleprojek positiewe verandering in u skool gebring.	1	16	13,6	16	13,6
		2	39	33,1	55	46,6
		3	30	25,4	85	72,0
		4	33	28,0	118	100,0

5.4.3.21 Vraag 21: Is finansiële kundigheid by die beheerliggaam aanwesig?

Veertig van die respondente (33,9 %) het aangedui dat daar glad nie, en nege en twintig (24,6 %) in 'n geringe mate kundigheid by die beheerliggaam aanwesig is. Die skoolhoofde het verder aangedui dat by 26,3 % van die skole 'n hoë mate van kundigheid aanwesig is. Afleidings wat moontlik gemaak kan word is:

- dat skole nie genoeg klem lê op kundigheid tydens beheerliggaamverkiesings nie;
- dat die meerderheid beheerliggame nie die kundigheid het om skole finansiël te bestuur nie;
- by die afwesigheid van kundigheid by beheerliggame sal aspekte soos die hantering van finansies, borgskappe, begrotings, befondsing, ouditering en fasiliteitsbeheer skade lei;
- waar kundigheid afwesig is, daar ook leemtes ten opsigte van doeltreffendheid kan bestaan;
- dat skoolhoofde met nog meer verantwoordelikhede oorlaai word;
- dat daar 'n groot behoefte bestaan vir opleiding in finansiële bestuur;

- dat skole uit die arm gemeenskappe nog ver agter is wat die betrokkenheid en kundigheid in finansiële sake aanbetref.

5.4.3.22 *Vraag 22: Is die beheerliggaam in beheer van fondsinsameling by u skool?*

Volgens artikel 36 van die SASW moet 'n beheerliggaam van 'n openbare skool alle redelike maatreëls binne sy vermoë tref om die hulpbronne deur die staat voorsien aan te vul ten einde die gehalte van onderwys wat deur die skool aangebied word aan alle leerders by die skool, te verhoog.

Slegs 10,2 % van die respondente het aangedui dat die beheerliggaam in 'n hoë mate in beheer is van fondsinsameling by die skool. Indien die waardes “glad nie” (30,5 %) en “geringe mate” (37,3 %) saamgevoeg word, is die syfer 'n onstellende 67,8 % van beheerliggame wat nie in beheer is van fondsinsameling by hulle skole nie. Afleidings wat moontlik gemaak kan word is:

- Dat skole tradisioneel die funksies en aktiwiteite waar fondsinsameling betrokke was, self gereël het;
- Dat die verantwoordelikhede van SBLe aan die eenkant en van die skool aan die anderkant, nog nie baie duidelik onderskei word nie, al word dit in wetgewing weerspieël;
- Skoolhoofde nog altyd daaraan gewoond was om hulle eie bestuursfunksies, soos beplanning en organisering, te vervul sonder om ouerliggame te raadpleeg;
- Dat daar steeds skoolhoofde is wat nie hul beheerliggame na wense betrek nie of dat hierdie beheerliggame onbetrokke is;

→ Beheerliggame nie behoorlik kan funksioneer sonder die nodige kennis en opleiding ten opsigte van hulle funksies nie.

5.4.3.23 Vraag 23: Gee u opleiding aan die beheerliggaam en u bestuurspan om finansies effektief te bestuur?

Veertien (11,9 %) van die respondente gee glad nie opleiding nie, terwyl slegs 12,7 % dit in 'n hoë mate doen. Die res van die respondente gee in 'n geringe mate (33,1 %) of tot 'n redelike mate (42,4 %) opleiding aan hulle beheerliggame en skoolbestuurspanne. Skoolhoofde het self nie goeie opleiding (vergelyk vraag 5.4.3.3) ontvang nie.

Indien die waardes glad nie en geringe mate saamgevoeg word, dui dit op 45 % van die respondente wat basies geen opleiding gee nie. Moontlike redes hiervoor kan wees:

⌘ dat skoolhoofde self nie behoorlik opgelei is om die opleiding aan beheerliggame en bestuurspanne te gee nie;

⌘ skole uit die agtergeblewe gemeenskappe steeds sukkel om beheerliggame in hulle skole gevestig te kry (Vergelyk 4.17, p 195)

⌘ die afwesigheid van bestuurspanne by skole omdat sommige skoolhoofde nie die senior opvoeders gebruik vir die take nie;

⌘ beheerliggaamslede, wat self in beroepe staan, nie tyd kan inruim vir sulke opleiding nie;

⌘ skoolhoofde steeds voel dat hulle verantwoordelik is vir die finansies in die skool.

5.4.3.24 Vraag 24: Sal effektiewe en doeltreffende finansiële skoolbestuur 'n uitwerking hê op die lewering van kwaliteit onderrig in u skool?

Sewe- en tagtig respondente (73,7 %) het in 'n hoë mate gevoel dat doeltreffende en effektiewe finansiële skoolbestuur 'n uitwerking sal hê op die lewering van kwaliteit onderrig in die skool. Voeg hierby die 25,4 % wat in 'n redelike mate met die stelling saamgestem het, en 99,2 % van die respondente voel dat kwaliteit onderrig moontlik is indien die finansiële bestuur van die skool doeltreffend en effektief is. Hieruit kan die volgende afleidings gemaak word:

- ✧ behoeftes van die skool kan geprioritiseer word;
- ✧ fasiliteite by die skool kan verbeter word;
- ✧ die motivering en selfvertroue van opvoeders en leerders kan moontlik verhoog word as hulle behoeftes deur doeltreffende en effektiewe finansiële bestuur van die skool bevredig word;
- ✧ finansiële dissipline kan ook verhoog;

5.4.3.25 Vraag 25: Het finansiële bestuur verbeter onder die selfbestuurde skoleprojek? (Vergelyk Hoofstuk 4 (4.16.1))

Die respondente blyk hier verdeeld te wees. Veertien respondente (11,9 %) het aangedui dat daar geen verbetering is nie, 28,8 % het in 'n geringe mate 'n verbetering aangedui, 28,8% van die respondente het 'n redelike mate en 30,5 % het tot 'n hoë mate 'n verbetering ten opsigte van finansiële bestuur aangedui. Hieruit kan afgelei word dat:

- die selfbestuurde skoleprojek is nog nie duidelik aan almal nie;
- daar tog 'n verbetering is in die finansiële bestuur van sommige skole;
- leierskap van die skoolhoof 'n faktor gaan wees by die uitvoering van die projek;

- die beheerliggame (vergelyk 5.4.3.22) by baie skole steeds nie verantwoordelikheid aanvaar vir fondsinsameling nie.
- Beheerliggame nie die finansiële kundigheid (vergelyk 5.4.3.21) het om die begroting op te stel en te bestuur nie.

5.4.3.26 Vraag 26: Het die bestuur van finansies meer deelnemend geword met die selfbestuurde skoleprojek?

Die respondente was by die vraag ook verdeeld, en nie een van die waardes het 'n beduidende meerderheid nie. Hoewel 31,4 % van die skoolhoofde voel dat die bestuur van finansies meer deelnemend geword het is daar ook 28 % wat dit 'n geringe mate en 11,9 % wat voel dat dit glad nie meer deelnemend geword het nie. Indien die waardes, redelike mate en hoë mate egter saamgevoeg word, dui dit op 60,2 % van die skoolhoofde wat 'n groter deelnemendheid ervaar met die selfbestuurde skoleprojek.

Moontlike redes vir die groter deelname aan die bestuur van finansies is:

- ✓ Die devolusie van mag aan skoordistrikte en die feit dat van hierdie magte gedesentraliseer is tot skoolvlak;
- ✓ Die devolusie van mag het behalwe die algemene funksies wat afgewentel is na beheerliggame, ook toegewysde funksies (SASW) aan beheerliggame toegeken wat hoofsaaklik finansiële bestuurs verantwoordelikhede is. Ouers voel dus hulle word erken en wil graag deelneem en gee dan meer positiewe insette ten opsigte van finansies.

Moontlike redes dat van die respondente (39,9 %) in 'n geringe mate of glad nie voel dat die bestuur van finansies meer deelnemend geword het nie, kan moontlik toegeskryf word aan:

- ✓ die feit dat ouers van die meer armer skole nie gewoon is om addisionele bydraes tot die skoolfonds te maak nie;
- ✓ uitsprake en verwagtinge van politieke leiers, die Konstitusie en die SASW dat onderwys onder 'n demokratiese regering gratis sal wees, word letterlik deur ouers in die benadeelde gemeenskappe opgeneem en hulle verwag dat die regering gratis onderwys sal voorsien;
- ✓ die feit dat groot getalle ouers ongeletterd is, maak dit moeilik om met hulle te kommunikeer anders as deur ouervergaderings;
- ✓ beheerliggame, soos voorgestel deur die SASW, is nuut vir die meerderheid skoolgemeenskappe;

5.4.3.27 Vraag 27: Het die selfbestuurde skoleprojek positiewe verandering in u skool gebring?

Weereens is daar by die waardes geeneen wat met 'n groot meerderheid uitstaan nie. Drie en dertig respondente (28 %) het aangedui dat daar in 'n hoë mate positiewe verandering was, terwyl 25,4 % in 'n redelike mate aandui dat daar positiewe verandering was. Nege en dertig respondente (33,1 %) voel dat die veranderings slegs in 'n geringe mate positief was. Slegs 16 respondente (13,6 %) het aangedui dat daar geen positiewe verandering was nie. Al was dit net gering het die meerderheid skoolhoofde tog gevoel dat die Selfbestuurde Skoleprojek positiewe verandering gebring het.

Dit blyk dat:

- Meer skole is instaat om hulle eie begroting op te stel, deurdat die SBS projek juis op die opstel van 'n begroting gefokus het;
- Die SBS gee opvoeders die geleentheid om nuwe vaardighede in bestuur aan te leer.

5.5. CHI-Kwadraatstatistiek

'n Tweerigtingfrekwensie met die Chi-kwadraatstatistiek is bereken ten einde te bepaal of daar enige betekenisvolle verskille was tussen sekere biografiese gegewens en die skoolhoof en finansiële bestuur. Daar is ook gekyk of daar beduidende verskille in die beantwoording van die vrae tussen swart en blanke skoolhoofde was.

'n Waarde 0,05 en kleiner wys daarop dat daar statisties 'n beduidende verskil tussen die twee veranderlikes is. 'n Waarde van groter as 0,05 wys dat daar statisties nie 'n beduidende verskil tussen die twee veranderlikes is nie.

5.5.1 Ouderdom van skoolhoofde

In die ondersoek om te sien of daar enige beduidende verskil was in die beantwoording van die vrae en die ouderdom van die respondente is geen betekenisvolle verskille uitgewys nie. Daar kan dus afgelei word dat die ouderdom van die skoolhoof nie'n betekenisvolle invloed uitoefen nie, omdat dit 'n bepaalde manier van doen weerspieël.

5.5.2 Kwalifikasies van skoolhoofde

Om te bepaal in watter mate die kwalifikasies van skoolhoofde 'n rol speel in hulle siening ten opsigte van die probleemstellings wat in die vrae verwoord word. Hierdie

resultate word in tabel 5.6 uiteengesit. Slegs die vrae waar 'n beduidende verskil voorkom sal in die tabel uiteengesit word.

Tabel 5.8 : Chi-Kwadratstatistiek ten opsigte van die kwalifikasies van skoolhoofde en hul finansiële bestuurstyl.

Vr. No.	VRAAG	WAARDE
2.3	Het u opleiding in finansiële bestuur ontvang van die Gautengse Onderwysdepartement?	0,004
2.12	Word geskrewe en mondelinge finansiële verslae aan die ouers by u skool voorgelê?	0,001
2.14	Moet u skoolgemeenskap self verantwoordelikheid aanvaar vir die finansiële verpligtinge van die skool?	0,001
2.16	Betrek u kundiges by die opstel van die begroting?	0,001
2.21	Is finansiële kundigheid by die beheerliggaam aanwesig?	0,001
2.25	Het finansiële bestuur verbeter onder die selfbesturende skoleprojek?	0,001
2.26	Het die bestuur van finansies meer deelnemend geword met die selfbesturende skoleprojek?	0,001
2.27	Het die selfbesturende skoleprojek positiewe verandering in u skool gebring?	0,001

Uit tabel 5.8 kan die volgende moontlike afleidings gemaak word:

- ❖ skoolhoofde met nagraadse kwalifikasies in 'n hoë mate meer opleidings geleenthede benut het as hulle kollegas wat nie gegraduateerd is nie.
- ❖ skoolhoofde met nagraadse kwalifikasies in 'n hoë mate (62,2 %) meer geskrewe en mondelinge finansiële verslae aan ouers voorlê as kollegas (26,8 %) wat nie gegraduateerd is nie. By nie-gegraduateerdes wat glad nie met ouers op die manier

kommunikeer nie is die persentasie 29,3 %, terwyl dit by skoolhoofde met nagraadse opleiding slegs 2,2 % is.

- ❖ kundiges baie meer betrek word deur skoolhoofde met nagraadse kwalifikasies (40 %) teenoor kollegas sonder graadopleiding (7,3 %), terwyl skoolhoofde sonder opleiding (41,5 %) glad nie kundiges gebruik by die opstel van die begroting nie, terwyl dit slegs 17,8 % by skoolhoofde met nagraadse kwalifikasies is.

5.5.3 Chi- Kwadraatstatistiek ten opsigte van die veranderlike tussen blanke en swart skoolhoofde

Hier is bepaal of daar 'n beduidende verskil is in die beantwoording van die vrae en die siening van blanke en swart skoolhoofde. Hierdie resultate word in tabel 5.9 uiteengesit. Slegs die vrae waar daar deur die Chi- kwadraatstatistiek beduidende verskille tussen die twee groepe aangedui is, sal in die tabel (tabel 5.9) uiteengesit word.

Tabel 5.9 Chi-Kwadraatstatistiek vir die beantwoording van vrae deur blanke en swart skoolhoofde.

Vr. No.	VRAAG	WAARDE
2.3	Het u opleiding in finansiële bestuur ontvang van die Gautengse Onderwysdepartement?	0,018
2.6	Implementeer u die nuwe norme en standaarde van onderwysfinansiering in u skool?	0,021
2.7	Delegeer u finansiële take aan u personeel en beheerliggaamslede?	0,015
2.10	Is die huidige skoolgeld genoeg om die jaarlikse uitgawes te dra?	0,036
2.11	Is u in staat om die jaarlikse begroting self op te stel en finansiële state te ontleed?	0,011
2.12	Word geskrewe en mondelinge finansiële verslae aan die ouers by u skool voorgelê?	0,206
2.13	Word die finansiële vermoë van die gemeenskap in gedagte gehou by die opstel van die begroting?	0,049
2.14	Moet u skoolgemeenskap self verantwoordelikheid aanvaar vir die finansiële verpligtinge van die skool.	0,001
2.16	Betrek u kundiges by die opstel van die begroting?	0,021

2.21	Is finansiële kundigheid by die beheerliggaam aanwesig?	0,001
2.22	Is die beheerliggaam in beheer van fondsinsameling by u skool?	0,088
2.23	Gee u opleiding aan die beheerliggaam en u bestuurspan om finansies effektief te bestuur?	0,064
2.25	Het finansiële bestuur verbeter onder die selfbesturende skoleprojek?	0,440
2.26	Het die bestuur van finansies meer deelnemend geword met die selfbesturende skoleprojek?	0,783
2.27	Het die selfbesturende skoleprojek positiewe verandering in u skool gebring?	0,908

Alhoewel elke vraag nie op 'n beduidende verskil dui nie is dit tog noodsaaklik om daarna te verwys. Uit tabel 5.9 kan die volgende afleidings gemaak word:

- ◆ swart skoolhoofde in 'n groter mate opleiding in finansiële bestuur van die Gautengse Onderwysdepartement ontvang het as hulle blanke kollegas, maar dat die opleiding steeds nie toereikend is nie;
- ◆ alhoewel daar in alle skole probleme is om met die huidige skoolgeld die jaarlikse uitgawes te dra, is blanke skole beter daaraan toe, wat finansies aanbetref, as gevolg van die feit dat hulle finansiëel bevoordeel is tydens die bewind van die vorige regering;
- ◆ daar by blanke en swart skole baie min opleiding in finansiële bestuur aan beheerliggame gegee word;
- ◆ daar by blanke en swart skoolhoofde eenstemmigheid is dat die selfbestuurde skoleprojek 'n verbetering gebring het in finansiële bestuur en dat die bestuur van finansies meer deelnemend geword het.

Moontlike redes vir bogenoemde is:

- ⇒ swart skole steeds gebuk gaan onder die probleme wat in die apartheidsjare ontstaan het. Die skole gaan moeilik die agterstand inhaal indien effektiewe finansiële bestuur nie in die skole tot sy reg kom nie;
- ⇒ tot betreklik onlangs was beheerliggame vreemd in swart skole. Hier moet nog 'n vennootskapkultuur ontwikkel tussen ouer en skool;
- ⇒ die feit dat die swart skole in arm gemeenskappe geleë is en 'n groot persentasie ouers in die gemeenskappe werkloos is, maak dit vir skoolhoofde in die gemeenskappe moeilik om enigsins te begroot vir die volgende finansiële jaar. Dieselfde geld vir blanke skole in arm gemeenskappe;
- ⇒ as gevolg van die armoede in die swart gemeenskappe, is dit moeilik om die skoolgemeenskap by fondsinsamelingsprojekte betrokke te kry;
- ⇒ die gebrek aan opleiding in finansiële bestuur aan skoolhoofde, maak dit vir skoolhoofde in die algemeen moeilik om dan self opleiding aan beheerliggame en bestuurspanne te gee;
- ⇒ die selfbestuurde skoleprojek 'n groot bydrae kan maak dat finansies suksesvol bestuur kan word in skole.

5.6 SAMEVATTING

In hierdie hoofstuk is die doel en metode van die empiriese ondersoek, die struktuur van die vraelys en die statistiese tegnieke bespreek. Daarna is 'n interpretasie van die data gegee, die data getabuleer en afleidings gemaak. Die gestruktureerde posvraelys as meetinstrument vir hierdie ondersoek het voorrang geniet by die navorser. Respondente is versoek om op vrae te respondeer.

Interpretering van die response is gedoen. Die tabellering van data het bespreking en verwysing vergemaklik. Daar is met groot vrug gebruik gemaak van die rekenaarkundiges en die statistieke diens van die Universiteit van Pretoria vir die statistiese verwerking van data.

In hoofstuk 6 word 'n samevatting gegee van die geheel van hierdie navorsing. Gevolgtrekkings sal gegee en aanbevelings sal gemaak word om hierdie ondersoek te voltooi.